

SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı 4, 2025, 87-102.

E-ISSN: 3023-5529

Araştırma Makalesi / Research Article

YUNUS EMRE’NİN BUĞDAYDAN NEFESE YÖNELME SÜRECİNİN SEMBOLİK DİL ASINDAN ÇÖZÜMLENMESİ

ANALYZING YUNUS EMRE'S PROCESS OF TURNING FROM WHEAT TO BREATH IN TERMS OF SYMBOLIC LANGUAGE

Mehmet ŞAHİN

Dr., Bağımsız Araştırmacı

mehmetsahin6025@gmail.com

ORCID 0000- 0001-9925-5625

Geliş Tarihi:
(Received)
02.02.2025

Kabul Tarihi:
(Accepted)
28.06.2025

Yayın Tarihi:
(Published)
30.06.2025

Anahtar Kelimeler
Yunus Emre
Hacı Bektaş Veli
Tapduk Emre
Buğday
Nefes

Keywords
Yunus Emre
Hacı Bektaş Veli
Tapduk Emre
Breath
Wheat

ÖZ

Din büyüklerinin yaşamını, kerametlerini, olağan veya olağanüstü hadiselerini anlatan menkıbeler sembolik dille örülmüş anlatı türleridir. Bu eserlerin alt metnine ulaşmak için metinde yer alan sembollerin çözümlenmesi önemli bir adımdır. Bu nedenle çalışmada Alevi-Bektaşî inancı mensuplarınca muhabbetlerde ve cem ibadetlerinde hâlâ anlatılmaya devam eden, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Tapduk Emre üçgeninde geçen Yunus Emre'nin manevi yolculuğu sembolik olarak yorumlanmıştır. Bu çalışmanın temel amacı Yunus Emre'nin, Hacı Bektaş Veli dergâhında başlayıp Tapduk Emre'nin tekkesinde en üst noktaya çıkan manevi eğitim yolculuğunu genel tasavvuf kültürünün yanı sıra Alevi-Bektaşî yol dilinin de dikkate alınarak sembolik analizini yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada metin analizi yöntemi kullanılmıştır. Metin analizi yapılırken menkıbede daha çok sembolik değer taşıdığı düşünülen unsurlara odaklanılmıştır. Yapılan sembolik çözümleme sonucunda kıtlık, yaşanan yerin terk edilmesi, alıç hediyesi, öküz, nefes, buğday, yokuş, kilit, orman, odun, kırk sayısı gibi unsurların menkıbede önemli birer sembol olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bulgulardan hareketle menkıbenin ana temasını oluşturan nefsin ıslahı için manevi eğitim sürecine girilmesi veya manevi yolculuğa çıkılması ile menkıbede kullanılan sembollerin bu bağlamda anlam kazandığı tespit edilmiştir. Menkıbede kullanılan sembollerin daha çok nefis, ruhsal uyanma, nefsin ıslahı, kesretten vahdete ulaşma, hamlıktan tamlığa erme yani eksikliklerden kurtulma gibi unsurlarla ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Religion the life of the great ones, their miracles, ordinary or extraordinary events narratives are narrative genres woven with symbolic language. The bottom of these artifacts analyzing the symbols in the text is an important way to reach the text is a step. For this reason, in this study, the members of the Alevi-Bektashi faith and the stories of Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, which continue to be told in cem worship and Tapduk Emre triangle, Yunus Emre's spiritual journey is symbolically interpreted. The main purpose of this study is to analyze Yunus Emre's starting in the lodge and reaching its highest point in Tapduk Emre's lodge education journey in general Sufi culture as well as the Alevi-Bektashi way language symbolic analysis by taking into account the symbolic analysis. For this purpose text analysis method was used in the study. While analyzing the text rather focusing on elements that are considered to have symbolic value. As a result of the symbolic analysis, it was found that elements such as famine, abandonment of the place of residence, hawthorn gift, ox, breath, wheat, slope, lock, forest, wood, number forty are important symbols in the menkıb. Based on the findings, it has been determined that the symbols used in the menkıbeh make sense in this context with the process of spiritual education for the improvement of the soul, which constitutes the main theme of the menkıbeh, or embarking on a spiritual journey. It has been determined that the symbols used in the menkıbeh are mostly related to elements such as the nafs, spiritual awakening, reforming the nafs, reaching wahdat from fraction, reaching completeness from rawness, that is, getting rid of deficiencies.

Atıf/Cite as: Şahin, M. (2025). Yunus Emre'nin buğdaydan nefese yönelme sürecinin sembolik dil açısından çözümlenmesi. SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 4, 87-102.

© 2025 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü. Her hakkı saklıdır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Hacı Bektaş Veli Research and Application Institute. All rights reserved.

Giriş

Velayetnâme türü, velilerin hayattayken veya vefatından sonra müritleri ve sevenleri tarafından dile getirilen, başta şeyhin hayatı olmak üzere kerametlerini, olağan veya olağanüstü hadiselerini içeren eserlerdir (Güzel, 2014, s. 438). Bu eserlerin en önemlilerinden biri Hacı Bektaş Veli'nin velayetnâmesidir. Bu eserde Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ve kerametleri hakkında bilgi alınabildiği gibi onun diğer dervişler ve veliler ile olan münasebetleri de görülmektedir. Çalışmaya konu olan ve Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Tapduk Emre üçgeninde anlatılan menkıbe bu münasebetlerden birine örnektir.

Bu çalışmada Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Tapduk Emre arasında geçen bir menkıbenin sembolik çözümlemesi yapılmıştır. Sembolik yorumlama ve çözümleme süreci özneliğin yoğun olarak kendini gösterdiği bir süreçtir. Fakat menkıbenin bağlamı ve oluştuğu çevre dikkate alındığında sembolik ifadeler genel tasavvuf literatürünün yanı sıra Alevi-Bektaşî inancının oluşturduğu yol dilinin de dikkate alınarak çözümlenmesi gerektiği hususunu ortaya çıkarmaktadır. Alevi inanç sisteminin ezoterik yapısı, çeşitli semboller ve remizlerle kendini ifade eden terminolojik bir dilin ortaya çıkmasına vesile olmuştur (Akın, 2017, s. 80). Bu bakımdan sembollere öznel yaklaşımdan ziyade Alevi-Bektaşî inanç dünyasının oluşturduğu sembolik dil içerisinde kalarak sembollerin yorumlanmasının menkıbenin alt metnine ulaşmayı daha olanaqlı hâle getireceği düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmada semboller anlamlandırılırken yöntem olarak menkıbe içerisinde yer alan ve sembolik değeri olduğu düşünülen unsurlara Alevi-Bektaşî inancının yol dili ve dünya görüşü çerçevesinde bir yaklaşım tercih edilmiştir.

Çalışma boyunca Hacı Bektaş Veli ile Yunus Emre'nin çağdaş olup olmadıkları, görüşüp görüşmediklerine dair tartışmalar üzerinde durulmamıştır. Nitekim literatürde bir metin var ve bu metin asırlar boyunca toplum tarafından bilinen, kabul edilen, dedeler tarafından cem ibadetlerinde veya muhabbet ortamlarında talipleri bilgilendirmek ve onlara yol göstermek amacıyla işlevsel olarak kullanılmaktadır. Bu gerçekliklere bağlı kalınarak ve tarihsel süreç tartışmalarına girilmeden menkıbenin alt metnine ve sembolik dilinin çözümlenmesine odaklanılmıştır.

Menkıbenin sembolik dil çözümlenmesine geçmeden önce alanyazından faydalanılarak menkıbelerin amacından ve işlevlerinden bahsedilmiş, ardından sembol ve sembolik düşünme kavramlarına değinilerek çalışmanın kavramsal kısmı oluşturulmuştur. Kavramsal kısımdan sonra menkıbenin ana hatlarını ve sembollerini içeren özeti verilerek alt başlıklar altında çözümleme sürecine geçilmiştir.

Ortaya konulan bu çalışmadan önce Yunus Emre'nin dervişlik yoluna girmesinin başlangıcı olarak görülen bu menkıbe, çeşitli araştırmacılar tarafından farklı bakış açılarıyla yorumlanmıştır. Bu çözümlemelerin dikkate alınmasıyla birlikte menkıbenin oluştuğu ve yaşatıldığı ortam olan Alevi-Bektaşî inancı, bu inancın yol dili ve dünya görüşüne de dikkat edilmiştir. Böylece yeni ve diğer çalışmalardan farklı bakış açısı sunan bu çalışma meydana getirilmiştir.

1. Menkıbelerin Amacı ve İşlevi

Menkıbelerde cereyan eden birtakım olayların ne anlama geldiği, gerçek olup olmadığı veya herhangi bir işlevi yerine getirip getirmediği konusu üç farklı yaklaşımla ele alınabilir. Birinci yaklaşıma göre tasavvufi düşüncenin ve yaşantının dışında kalmış, dünyayı zahiren gören ve hayatın bütünü yönünün olduğunu tecrübe etmemiş kişiler tarafından menkıbeler anlamsız ve işlevsiz kabul edilmiştir. Hatta onlara göre menkıbeler birer hayal ürünü olan masal veya anlamsız hikâyeler bütünüdür. İkinci yaklaşıma göre anlatılan menkıbe ve içinde geçen kerametlerin sırrı tam olarak anlaşılmasa dahi doğru olduğuna inanılmıştır. Menkıbelerin, bu yaklaşımda olan kişilerin inancını ve imanını kuvvetlendirme işlevini yerine getirdiği ifade edilebilir. İkinci yaklaşıma sahip olan kişiler menkıbeler aracılığıyla keramet ehli kişiler etrafında çeşitli inanışlar ve ritüeller oluşturarak menkıbenin gerçek bir inanç konusu olduğunu göstermeleri açısından dikkate değerdir. Üçüncü yaklaşıma göre ise menkıbeler bütünüyle hakikattir. Ancak bu hakikat farklı bir dille ifade edilmiş, çözümlenmesi ve yorumlanması gereken bir hakikattir. Bu nedenle menkıbeler hem çözümlenmeli hem de menkıbelerde anlatılan olaylar doğrudan tecrübe edilmelidir. Tecrübe edildiği takdirde menkıbede anlatılan hâllerin anlaşılabilirliği düşünülmektedir. Nitekim Ahmet Yaşar Ocak, menkıbelerin varlığının bunlara inanan bir toplumun mevcudiyetiyle mümkün olacağını vurgulamaktadır (2010, s. 33).

Ocak, menkıbeleri toplumun psikolojik çehresinin bir ifadesi olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte Ocak'a göre kahramanlarının gerçek kişi olmaları, olayların yerinin ve zamanın belirtilmesi gibi özelliklerden dolayı menkıbeler tarihi kaynak olarak kabul edilebilir türlerdir (2010, s. 33-34). Bu bağlamda men-

kibelerde yer alan semboller veya motiflere bakıldığında topluma ait tarihsel, kültürel ve sosyo-psikolojik özelliklere dair çıkarımlarda bulunmanın mümkün olduğu söylenebilir.

Menkıbelerin esas amacı din büyüğünün yaşamını aktarmak ve onu yüceltmekle birlikte; din büyüğü etrafında bir araya gelen taliplerin tasavvuf yolunda izledikleri insan-ı kâmil, eren/veli olma aşamalarındaki işaretleri/remizleri göstermektir. Bununla birlikte menkıbelerin bir talibin/dervişin/salikin yol içinde geçirdiği evrelerin anlatıldığı, mürşit tarafından nasıl irşat edildiğinin gösterildiği bir eğitim modeli/sistemi olarak işlevsel bir yönü bulunduğu ifade edilebilir. Ayrıca menkıbeler dini liderlerin üstün davranışlarını öne çıkararak halkı o liderin tasavvuf görüşüne bağlamayı da amaçlamaktadır (Mukaddem, 2013, s. 607).

Mustafa Tatçı menkıbelerde bir olayın çoğu zaman sembol, metafor, remiz ve alegori gibi farklı anlatım şekilleriyle görünen maddi hayattan uzak, farklı ve insanüstü öğelerle nakledildiğini belirterek bu tür anlatım yollarının menkıbeleri biraz da gerçeküstü, fantastik metinler hâline getirdiğini aktarmaktadır. Yine Tatçı'ya göre bu anlatımlarla gerçek hayattan uzaklaşan menkıbeler aslında metaforlar, semboller, remizler ve alegorilerle örülü metinlerdir. Bundan dolayı menkıbeleri gerçek zamana ve mekâna bağlayıp belirli bir olayın anlatıldığı, sosyolojik ve biyografik verilerin elde edilebileceği kuru metinlere çevirmek onları basite indirgemek ve bünyesinde taşıdıkları gerçek anlamları görememek anlamına gelir. Tatçı, bu tür yaklaşımlar yerine çeşitli anlatım tekniklerine sahip olan menkıbelerin mevcut yapısının göz önünde tutularak metnin ihtiva ettiği metafor, sembol, remiz ve alegori gibi yapısal unsurların çözümlemesi gerektiğini vurgulamakta ve önermektedir (2012, s. 32). Daha önce ifade edildiği üzere menkıbe çözümlemelerinde menkıbenin olduğu ve yaşatıldığı çevrenin inanç dünyasının ve dilinin dikkate alınarak çözümlemesinin isabetli bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.

2. Sembol ve Sembolik Düşünme

Simge kendinden başka bir şeyi yansıtarak veya onu temsil ederek görünür kılan im diye tanımlanabilir. Bu imleme bir figür, nesne, betim, gösterge veya sözcük şeklinde olabilir. Bundan dolayı sembol toplumsal, kültürel ve uzlaşımsal im diye de tanımlanabilir (Bobaroğlu, 2012, s. 12). Ayrıca sembol denildiğinde hem maddenin hem de maddeyle üzeri örtülmüş mananın varlığı anlaşılabilir. Maddenin örttüğü manayı bulup çıkarma, sembollerin altında yatan gerçek bilgiye ve irfana ulaşma isteğinden dolayı çeşitli metotlar geliştirilmiştir. Bu bağlamda tasavvufu bir metot ve yol olarak kabul eden Mahmut Erol Kılıç'a göre tasavvuf bir bilgi değil; bir düşünce tarzı, usûl ve metottur. Sembollerin altındaki bilgiye ulaşmak için tasavvuf metodolojisinin izlenmesi gerektiğini ifade eden Kılıç, tasavvufu arızı, geçici, değişken olandan ziyade özde yatan, kalıcı esasların araştırılmasına yönelik birçok kimseye açıklama modeli sunmuş metafizik ekollerden birisi olarak kabul etmektedir (2017, s. 13).

İnsanlık tarihi boyunca, görünen ve var olanın ötesinde bir varlık ve bilgi âlemi olduğuna inanılmıştır. Bu varlık âlemi görünen âlemdeki dil ve işaretlerle görünür ve anlamlı kılınmaya çalışılmıştır. Bu süreçte simgecilik ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere pek çok canlı türü iletişim kurmakta ama bu canlılardan sadece insan dil ve simgelerle iletişim kurmaktadır. Bu açıdan simgecilikten yararlanmak sadece insana ait bir özelliktir (Barnard, 2014, s. 17). Simgeler bilgiyi ve irfanı aktarmada önemli rol oynamaktadır. Bu simgeler görünen âlemin ötesinden ve insan ruhunun derinliğinden geldiği için kullanılan dil bu âlemlere vakıf olmayanlar için kapalı ve anlamı olmayan ifadeler olarak kabul edilmektedir. Simgecilik bir şifreleme eylemidir. Bu yüzden muhatabını özel anlayış, hissediş ve bilme eylemine yönlendirir. Bir eğitim sürecine tâbi tutar. Bu özel süreçten geçen birey/talip şifreyi çözüp farklı bir anlayış, hissediş ve bilme ile hayatını yaşamaya devam eder. Bu bağlamda tasavvuf ehli kişiler kendilerine has üslup ve yöntemle sembolik bir dil oluşturmuşlardır. Bu dili ise bu yolda olmayan kişilerin anlayamayacağını iddia etmişlerdir. Bu sembolik dili anlamak için sembollerin anlamını bilmek yeterli değildir. Mana âleminden bilginin ve irfanın gelebileceği kişi hâline girmek, o yönde bir hayat sürmek gerekli görülmüştür.

Simgesel düşünme durumunun sadece çocuklara, şairlere, meczuplara has bir durum olmadığını, insanın özünün bir parçası olduğunu, dile ve yargılara dayalı düşünceyi öncelediğini ifade eden Mircea Eliade, simgenin, gerçeğin diğer tüm bilgi araçlarına meydan okuyan bazı yanlarını açığa çıkardığını vurgulamaktadır. Eliade'ye göre imgeler, simgeler veya mitler bir gerekliliğe cevap veren ve bir işlevi yerine getiren unsurlardır. Bu unsurların en önemli özellikleri varlığın en gizli özelliklerini açığa çıkarmaktır (2018, s. 21-22). Simgelerle ortaya çıkarılan varlığın bu gizli özellikleri yol içindeki talibi yeni özelliklerle donatarak talibin erenleşmesine ve ruhunu uyandırmasına katkı sağlar.

Semboller toplumsal, kültürel ve uzlaşım sal işaretler olduğu için sembollerin oluşturulduğu geleneğin iyi bilinmesi gerekmektedir. Zira farklı figür, nesne, gösterge ve sözcükler, farklı kültür ve toplum lar da farklı anlamlara gelebilmektedir.

Sembollerin çeşitli işlevsel güçleri mevcuttur. Bu işlevsel gücü bilen Hermetik geleneğe bağı olan ezoterik ekollerde farklı, kendine münhasır simgelerle çalışmanın önem sendiğı bilinmektedir. Bu durumun nedeni simgenin sağladığı olanak lar da gizlidir. Çünkü simge gösterirken gizleyen bir özelliğe sahiptir. İzleyiciyi veya dinleyiciyi düşünsel bir faaliyete çağırır. Simge, temsil ettiğı soyut ve aşkın değerlerin hatırlanmasını, anlaşılmasını, paylaşılmasını sağlamada önemli bir rol oynar. Ayrıca simge; inisiyeler arası tanıma, tanışma ve anlaşma aracı olarak da işlev görür. Belli bilgi ve anlayışı, aşına olmayanların bilincinden gizler ve aşına olanlara açar. Bununla birlikte simge sezginin ve keşfin de anahtarıdır. Arketipleri göstererek onları yeniden üretir ve dirimli kılar. Zaman ve mekânı aşkın bir düşünceyi, ilkeyi, manayı gösterebilmek yalnızca simge ile olanaklıdır (Bobaroğlu, 2012, s. 14-15). Bu nedenle görünen âlemin ötesindeki yani metafizik âleme ait mistik ve mitik bilgilere sahip topluluk lar da semboller önemli bir anlam taşıyıcı, gizleyici bir işleve sahip olmuştur. Bu açıdan Metin Bobaroğlu, simgenin öne çıkan üç özelliğinden bahsetmektedir. Birinci özelliğı bir ilkeyi gösteriyor olması, ikinci özelliğı farklılıkları birliğe getirmesi ve üçüncü olarak da çok anlamlılığa açık olmasıdır (2012, s. 15).

Sembollerin çözümlenmesi ile anlatının altında yatan gerçek manaya ulaşılır. Zira semboller bilinenin ve görünen arkasındaki bilinmeyen ve görünmeyene kapıları ararlar. Bu kapıların aralanması ile insan dünyaya ve yaşadığı her olaya farklı bir açıdan bakmaya çalışır ve insan-ı kâmil olma yolunda kendine farklı bir anlayış, hissediş ve keşfi bilgi kazandırarak ruhsal uyanışını ve ilerlemesini gerçekleştirebilir. Özellikle menkıbelerin tarihin bir döneminde yaşanmış, olağanüstü olayların anlatıldığı donuk metinler olarak algılanmaması gerekir. Çağının ötesindeki günümüz insanına vereceğı mesajın, kazandıracığı davranışın olduğunu göstermek için menkıbelerin, sembolik dilinin çözümlenip günümüzle bağlantısının kurulması gerektiğı düşünülmektedir.

3. Hacı Bektaş Veli'nin Yunus Emre'yi Tapduk Emre'ye Göndermesi

Menkıbeye göre, Hacı Bektaş Veli Anadolu'ya gelir ve Suluca Karayük'e yerleşir. Kerametleri ile civarda tanındıktan sonra her taraftan mürit ve muhipler gelmeye başlar. Dergâhta yenilir, içilir, semahlar yapılır ve büyük meclisler olur. Sivri Hisar'a bağı Sarı Köy adında bir yerde yaşayan, çiftçilikle uğraşan Yunus isminde fakir bir adam vardır. Köyde yaşanan kıtlıktan sonra herkesin muradına erdiği, her gelenin dolu gittiğı Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına varıp bir miktar buğday istemek için yola çıkar. Yunus hemen öküzüne alç yükleyip Hünkâr'ın huzuruna varır. Durumunu anlatır, hediyesini sunar. Hünkâr'ın işareti ile abdallar alıcı alıp yerler. Yunus bir iki gün dergâhta kalır. Gitme zamanı gelince abdallar Hünkâr'a bildirirler ve Hünkâr abdallarına Yunus'un buğday mı nefes mi istediğini sormalarını ister. Yunus bu soru üzerine "Ben nefesi ne yapayım? Bana buğday versinler." der. Yunus'un cevabını Hünkâr'a bildirilir. Hünkâr tekrar abdallarına "Gidin söyleyin alıcın her bir tanesine iki nefes verelim" dediğini söylemelerini buyurur. Bu durum üzerine Yunus yine buğday istediğini ifade eder. Son olarak Hünkâr, alıcın her bir çekirdeğı başına on nefes verelim diye teklif sunduğunda ise Yunus bu kadar işarete razı olmaz ve yine buğday talep eder. Hünkâr'ın emri ile Yunus'un öküzüne götürebileceğı kadar buğday yüklenir ve Yunus dergâhtan ayrılır. Yunus köyden giderken yokuşu çıkar çıkmaz bir anda düşünür ve gönlünden "Ben ne olmayacak iş ettim. Velayet erenleri bana nasip sundu, ben ise buğday istedim. Buğday yenip tükenecek, ben ise o nasipten mahrum kalacağım. Hemen geri dönersem himmet buyurdıkları nasibi belki bana hediye ederler," diye düşünerek geri döner. Dergâha vardığında buğdayı indirir ve halifelere "Bana buğday gerekmez, erenler bana himmet ettiğı nasibi versinler." der. Durum Hünkâr'a bildirildiğinde Hünkâr "Bundan sonra olmaz, biz onun kilidinin anahtarını Tapduk Emre'ye verdik. Gitsin ondan alsın." der. Yunus Emre bu söz üzerine Tapduk Emre'ye giderek erenlerin selamını iletir. Her şeyi olduğu gibi anlatır. Tapduk Emre "Durumun bize malum olmuştur. Hizmet et, emek harca, nasibini al." diyerek Yunus'a işler buyrulur ve Yunus buyru lan her işi yapar. Yunus Emre tam kırk yıl ormandan tekkeye yaş ve eğri olmayan odunlardan taşır. Bir hayli hizmet ettikten sonra bir gün erenler meclisinde Tapduk Emre, Yunus-ı Güyende'ye iki defa "söyle" der. Ancak Yunus bu durumu anlamaz. Üçüncü defasında Yunus-ı Ekinci'ye (Yunus Emre'ye) dönerek "Vakit saat oldu. O hazinenin kilidini açtık. Nasibini verdik. Sen söyle dinleyelim" der. Yunus Emre hemen ağzını açar ve şevk deryası harekete gelip gözünden perdeler kalkar. Yunus mücevher madenine kavuşur. Yaratıcının gerçek sırlarından bahseder. Mecliste bulunanlar ona hayran olurlar (Duran, 2014, s. 377-385).

4. Menkıbenin Sembolik Dil Açısından Çözümlemesi

4.1. Yaşanılan Yerin Terki

Menkıbede, ravilerden nakledilen bilgiler doğrultusunda Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan Anadolu'ya geldiği ve burada kerametleri ile tanındığı vurgulanmaktadır. Tasavvuf erbabı kişilerin hayatlarına bakıldığında maddi bilgiye ve manevi irfana ulaşmak için yaşadıkları yeri terk ettikleri görülmektedir. Yolda olan kişinin irfana ve aradığı gerçek manaya ulaşması için canın terki, malın terki, mülkün terki, bulunulan yerin terki birinci şart olarak kendini göstermektedir. Peygamberler ve velilerin hayatları dikkatle incelendiğinde bir yalnızlaşma, bulundukları ortamdan çekilme/uzaklaşma eylemi görülmektedir. Kılıç'ın verdiği bilgilere göre birçok arif doğduğu yeri terk etmiştir. Çünkü kişi her şartta yetiştiği çevrede sürekli bir çocuk gibi görülür. Böyle bir durum ise irfana manidir; tersi ise istisnadır. Doğduğu yerde yaşayan veya doğduğu yerde vefat eden arifin çok az olduğunu ifade eden Kılıç, çevrenin insanı anlamadığı için bazı kişilere seyahat verildiğini, sabit fikrini bırakıp bırakmadığını anlamak için yerleştiği yerden başka yere gönderildiklerini vurgulamaktadır (2017, s. 107). Bu bir nevi kahramanın erginleşmek için çıktığı yolculuğun başlangıcıdır. Tasavvuf ehli kişiler maddi ve manevi âlem olmak üzere iki âlemde seyrederler. Bu seyir hâlinde maddi âlemin terk edilmesi,¹ manevi âlemi doğrudan müspet anlamda etkileyen bir harekettir.

Menkıbede, ilk olarak Hacı Bektaş Veli'nin, daha sonra da Yunus Emre'nin yaşadığı yerleri çeşitli sebeplerden dolayı terk ettikleri görülmektedir. Bu menkıbede görüldüğü üzere terkin sebebi sadece ruhsal uyanma için değil, halkın ruhsal uyanışını sağlamak üzere olduğu da görülmektedir. Hacı Bektaş Veli özelinde söylenecek olunursa Hacı Bektaş Veli Anadolu'daki halkı irşat etmek için vazifelendirilmiş velayet sahibi erenlerden biri olarak kabul edilir. Alevi-Bektaşî inancında nübüvvet devrinin Hz. Muhammed ile son bulduğuna, ondan sonra doğru yolu bulmak ve Hakk'ın gizli sırlarına vakıf olmak için velayet kapısının açıldığına inanılır. Bu anlamda Hz. Ali, velayet kapısının sultanı olarak kabul edilir. Ondan sonra On İki İmamların bu vazifeyi üstlendiği ve On İki İmamların ardından onların soyundan geldiğine inanılan evlâd-ı resuller ve evlâd-ı Ali'lerin kendilerine talip olan kişilere velayet kapısının sırlarını ikrar bağı üzerinden aktardığı kabul edilir. Velayet erlerinin halkın talepleri doğrultusunda halka çeşitli konularda yardımcı oldukları da menkıbelerde zikredilmektedir. Zira Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya yerleşmesinden sonra fakir ve çeşitli istekleri olan kişilerin Hünkâr'ın huzuruna gelip nasiplerini alıp gittikleri menkıbelerde anlatılmaktadır.

Yunus Emre'nin yaşadığı yeri terk etmesine bakıldığında zorunlu bir tercih gibi görülmektedir. Yaşanılan kıtlık sebebi ile buğday almak için köyünü terk eden Yunus, Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına talepte bulunmaya gitmiştir. Kıtlık sebebi ile yaşadığı yeri buğday almak için terk eden Yunus'un sembolik olarak beden köyünün içinde ruhsal kıtlık çektiği söylenebilir. Bu ruhsal kıtlığın sebebi ise insanın cennetten sürgün edilmesine yasak meyve olarak yendiğine inanılan buğdaydır.² Yunus'un buğdayı vesile kılarak ruhsal anlamda düştüğü kıtlığı aşmak ve ruhunun gıdasını almak için Hünkâr'ın dergâhına vardığı düşünülmektedir. Bu süreç Yunus'un kendi hakikatini bulmaya doğru çıktığı bir yolculuktur. Fakat Yunus bu farkındalığa sahip olarak yola çıkmıştır denilemez. Yunus, Hacı Bektaş Veli'nin nefes sunması ile yola çıkma amacını idrak eder. Bir nevi Hacı Bektaş Veli, Yunus'un gönlüne bir tohum ekmiştir ve menkıbe boyunca bu tohumun filizlenme ve büyüme süreci yansıtılmıştır.

4.2. Dergâhta Yeme İçme ve Semah Etme

Dergâhlar, dini ve kültürel işlevlerin yanı sıra sosyolojik olarak fakirlerin, açların, kimsesizlerin barınma ve doyuma ihtiyacını kısmen karşılayan işlevsel mekânlar olarak kullanılmıştır. Dervişlik yoluna giren taliplerin dergâhta yeme ve içmesi ve ardından cezbeyle gelerek semah etmeleri zahiri anlamının dışında bir mana barındırmaktadır. Kendi nefisini ıslah etme yoluna girmiş dervişin yiyeceği ve içeceği mürşidinin muhabbeti ve kelimasıdır. Nefis terbiyesi yolunda iştahı kontrol altına alınmaya çalışılan dervişin asıl beslenmesi kulaktan gerçekleşir. Mürşidin muhabbeti ile ruhsal yeme-içme ihtiyacını karşılayan talip, ruhun doyuma ulaşması ile vecd hâlinde semah ederek seyre çıkar. Bu bağlamda menkıbede aktarılan yeme-içme ve se-

¹ Bu terk ediş, tamamen kopuş değildir. Maddi âlemin kontrol altına alındığı hatta maddi âlemi manevi âlemin kuralları ile şekillendirdiği anlamına gelir.

² Alevi ve Bektaşî geleneğinde, genel olarak cennette yenilen yasak meyvenin buğday olduğuna inanılır. Konu ile ilgili detay için bk. Şahin, M. (2024). Modern Hayata Geçiş Sürecinde Alevi Mitolojisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

mah/raks etme şeklinde tasvir edilen muhabbet meclisi ruhsal anlamda taliplere açılmış bir sofraya dönüşmektedir. Bu sofrada ruhsal olgunluk ve doygunluk hâline ulaşan dervişler nefsi emmarelerini kontrol altına almayı öğrenmektedirler. Bu duruma şahit olduğu düşünülen Yunus'un bu süreçten etkilendiği ileri sürülebilir. Bu sembolik anlamın dışında dergâhta Alevi-Bektaşî inancının temel ritüeli olan sema'nın icra edilmesi de inancın temel unsurunu yansıtmaya bakıldığında oldukça dikkate değerdir.

4.3. Dergâh Yolculuğunda Öküzü Yüklenen Alıç

Çiftçilikle uğraşan Yunus Emre'nin yaşamış olduğu kıtlıktan dolayı ekinleri bitmez olur ve buğday istemek üzere yola koyulur. Yukarıda da ifade edildiği üzere buğday istemek üzere köyünü terk eden Yunus'un köyü, sembolik olarak kendi vücut şehri yani bedenidir. Ruhsal anlamda kıtlığa düşen Yunus, erenlerin himmetiyle ruhunu doyurmak veya ruhunun açlığı ile karşılaşmak için yola koyulur. Yunus Emre'nin köyünü terk etmesi, sembolik olarak vücudunu yani bedeninin ve nefsin zahiri taleplerini terk etmesi anlamına da gelir. Bedenin ve nefsin zahiri talepleri, ruhsal açlık ve manevi kıtlıkla ilişkilendirilebilir. Tasavvufta, insanın ruhsal gelişimi ve olgunlaşması için maddi ve dünyevi taleplerden uzaklaşması, bedeninin isteklerinden sıyrılması gerekir (Gölpınarlı, 1985, s. 14). Yunus'un menkıbeye yaşadığı süreç, bu manevi yolculuğa çıkışını simgeler.

Yola koyulan Yunus öküzüne alıç yükler. Zira dost köyüne eli boş gitmek doğru olmaz diye düşünür. Burada karşılaşılan öküz ve alıç sembolik anlamları olan birer unsurdur. Tatçı da menkıbeye alıç, buğday, nefes ve kilit gibi unsurların ledünni birer remiz olduğunu vurgulayarak bunların tefekkür edilmesi gerektiğini ifade etmektedir (2012, s. 38). Tatçı'dan farklı olarak köyün, köyde yaşanan kıtlığın ve öküzün de birer remiz olduğu düşünülmektedir.

Modern tarım araçlarının gelişmediği zamanlarda yük hayvanları ve özellikle öküz bir çiftçi için temel gereklilik olarak kabul edilmiştir. İnsanlar tarlalarını bu hayvan sayesinde sürerek dünyalıklarını kazanmışlardır. Tarladan ürün alarak maddi besinlerini kazanan insanların geçimini sağlamada yardımcı olan öküzün, menkıbeye Yunus'un nefsi emmaresini temsil ettiği düşünülmektedir. Zira tasavvufta öküz, metaforik olarak yeme, içme, uyku ve cimâ gibi insani ve hayvani sıfatları ifade etmek için kullanılmaktadır (Öğke, 2007, s. 120). Mevlana'nın mesnevisine bakıldığında öküzün, nefis, dünya malı, nefesine tapan ve ikiyüzlü kişi, cahil, tasavvufi hakikatlerden habersiz olma hâlleri ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Yılmaz, 2011, s. 48-58). Nefsi emmare sürekli dünyayı arzular. İnsanın içindeki kuvveti ve kudretiyle olan ilişkisine perde olur ve insanın kâmil olma yolundaki engelidir. Bir başka ifadeyle çiftçilikle uğraşanlara maddi besin sağlayan öküz, burada nefsi emmareyi, yani insanın dünyaya ve dünyevi arzulara düşkün olan kısmını simgelemektedir. Tasavvufta, nefsin her türlü istek ve arzusu insanın manevi yolculuğunun önündeki engellerdir. Öküzün yük taşıması, nefsin insana yük olan arzularını ve bu arzularla başa çıkma sürecini temsil ettiği ifade edilebilir. Menkıbeye göre, bu sürecin bir mürşid-i kâmile varmakla başlayacağı vurgulanmaktadır.

Yunus Emre öküzüne yani nefsi emmaresine alıç yükler. Alıç ağacı dikenli bir meyvedir. Tadı ekşimsi, çekirdeği birden fazladır. Yani alıç Yunus'un dünyadaki hâlinin bir sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Alıç, insanın manevi olgunluğa ulaşana kadar yaşadığı sıkıntıları, acıları ve dünyevi bağlarını simgelemektedir. Alıcın dikenli, ekşi ve birden fazla çekirdekli olması, Yunus'un (alıcın) olgunlaşması ve onu dünyaya bağlayan dikenlerinden kurtulup birden fazla olan çekirdeğinin vahdete erişmesi gerektiğini sembol etmektedir. Ayrıca, alıç çekirdeklerinin birden fazla olması Yunus'un kesret âleminde olduğunun bir diğer göstergesidir. Yunus'un, Hacı Bektaş Veli'ye çekirdekli bir meyve verip ondan çekirdeksiz bir meyve istemesi, manevi kemali ve vahdeti (birliği) aradığının bir işareti olarak okunabilir.

Mehmet Kaplan, göçebe hayatını aksettiren eserlerde, hayvanların ehemmiyetli bir rol oynadığını, köy çevresinde ortaya çıkan eserlerde ise nebatların ön planda olduğunu, sembol ve imaj unsuru olarak sık kullandığını belirterek; Yunus'un köy çevresine mensubiyetini gösteren en müspet deliller olarak ekincilik, bağ, bahçecilik hayatından alınma sembollere dikkat çekmektedir (2009, s. 108). Bu bağlamda menkıbeye geçen buğday, alıç gibi nebatlar Yunus'un köy çevresine yakın bir kişiliği olduğunu göstermesi açısından da önemlidir.

Yunus'un dergâha giderken bir hediye götürmesi, tasavvufî gelenekte, mürşide ve erenlere saygı göstermek için bir armağan getirilmesi gerektiği inancını pekiştirmektedir. Yunus Emre'nin dergâha eli boş gitmek istememesi sosyo-kültürel anlamda da önemli bir göstergedir. Bu unsurun menkıbeye yer alması "Bir yere giderken elin boş gitme" fikrinin pekiştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu hususta Tatçı, "Bilindiği gibi erenler, 'Değirmene buğdaysız giden unsuz döner' diyerek dostun dostu, küçük-büyük, az-çok demeden bir armağanla gitmesi gerektiğini söylemişlerdir. Yunus'un Hacı Bektaş Veli'ye götürdüğü 'alıcın

remzi de budur” (2012, s. 38) şeklinde bir açıklama getirmiştir. Ayrıca Tatçı, “Tasavvuf yolunda, bu kabil-den bir armağan götürüp onu dosta kabul ettirmek, insana en büyük hediye olan ‘ilahi sırrın tecellisi için bir imâ ve işaretler’” açıklamasını yapar (2012, s. 38). Sezai Karakoç ise alıc remzi ile ilgili “Dağ alıcı hamlığı, işlenmemişliği; fakat orijinallliği ve kuvvetli bir tabiatı, sanat ve şairlik kabiliyetini temsil eder.” (2013, s. 30) şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Hünkâr'ın yanındaki abdalların Yunus'un getirdiği alıcı yemeleri ise sembolik olarak Yunus'un dikenlerinin, ekşiliğinin ve kesret hâlinin o dergâhta yok edileceğinin bir işaretidir. Bir diğer ifadeyle abdalların alıcı yemesi, sembolik olarak Yunus'un manevi yüklerinden arındırılmasını ve dergâhta onun ruhsal olgunlaşma sürecinin başlatılmasını simgeler. Bu, tasavvuf yolunda bir nevi terbiye sürecidir; bir nefsin teslim olması ve olgunluğa ulaşması için doğru yolun bulunması gerekir. İleride de değinileceği üzere abdalların alıcı yemesiyle Yunus bu hâllerden kurtulacak, hakikati fark edecek ve nefesi kabul etmediği dergâha geri dönecektir. Yunus'a bu farkındalığı sağlayacak olan ise abdalların alıcı yiyerek Yunus'un idrakindeki eksikleri ortadan kaldırmaları olacaktır. Tatçı'ya göre, alıcın erenler tarafından yenilmesi gerçekte dosta teslimiyet işareti olarak sunulan can kurbanının kabulüdür (2012, s. 38). Kısacası, Yunus'un alıcı getirmesi ve ardından içsel değişimi, onun arayışının bir sembolüdür. Alıcın yenmesi, onun ruhsal durumunu dönüştüren bir süreçtir. Yunus'un içsel farkındalığa ulaşması ve hakikate ermesi, dergâhta yaşanan manevi bir deneyimle gerçekleşmiştir.

4.4. Yunus'u Nefesten Eden Buğday

Menkıbede Yunus Emre'nin ekincilikle uğraştığı ve yaşanan bir kıtlıktan dolayı buğday istemek üzere Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına gittiği görülmektedir. Yunus'un dergâha giderek buğday istemesi, halkın manevi ve maddi taleplerini dergâhta karşılamak amacıyla yapılan bir yolculuğun simgesidir. Dergâh, sadece maddi ihtiyaçları karşılamakla kalmaz, aynı zamanda insanın manevi yolculuğunda rehberlik eder. Bu bağlamda menkıbede dergâhın, bir eğitim ve terbiye yeri olarak işlevsel bir rolü olduğu vurgulanmaktadır.

Gerek İslam tefsir külliyyatında gerekse Alevi sözlü kültür geleneğindeki mitik anlatılara bakıldığında Âdem ile Havva'nın cennette buğday veya elma yedikleri için çıkarıldıkları anlatılmaktadır. Alevi mitik anlatılarında buğday daha yoğun olarak vurgulanmaktadır (Şahin, 2024, s. 215). Ancak Tevrat ve Kur'an'a bakıldığında meyvenin türünün ne olduğu söylenmemektedir. Tevrat'ın Yaratılış bölümü üçüncü bölümünde Âdem, yasak meyveden yediği için emek vermeden yiyecek bulamayacaktır. Bu nedenle insanoğlunun toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacağı vurgulanmaktadır (Kutsal Kitap/Yaratılış). Bu bağlamda insanın cennetten kovulmasına sebep olan ve insanı dünyaya bağlayan ağaç olduğu için buğdayın dünyalığı temsil ettiği söylenebilir. Nitekim Yunus da yaşadığı kıtlıktan kurtulmak için Hünkâr'dan dünyalık istemeye gitmiştir.

Tatçı'ya göre buğday ilahi nurun bitkiler âlemindeki ilk elbiselerinden ve ilk nüvelerindendir. Bu nüve, kâinatın özeti olan insana dönüşmeye en yakın madde olarak kabul edilmiştir. Ekmeğin ham maddesi olan buğdayın bu sebeple teni yani nefsi temsil ettiğini ifade eden Tatçı, daha açık bir ifadeyle buğdayın ruh mesabesindeki Âdem ile nefes mesabesindeki Havva'nın sembolü olduğunu ileri sürmüştür (2012, s. 39).

Buğday insanı toprağa ve hayata bağlayan temel geçim kaynağıdır. Bu nedenle Yunus buğday isteyerek dünyalık ihtirasını göstermiştir. Fakat Hacı Bektaş Veli'nin himmet eli Yunus'un yardımına yetişerek buğday nefese; dünya arzusu hakikat arzusuna dönüştürülmek istenmiştir (Tatçı, 2012, s. 22). Bu nedenle Yunus'a buğday yerine nefes teklif edilmiş ancak Yunus bu hakikat remzini anlayacak ruhsal seviyede olmadığı için bu teklifi açlık ve kıtlık kaygısı ile geri çevirmiştir. Çünkü Yunus misal âlemine bağlıdır. Misal âleminde doyumunu buğdayla sağlayan Yunus, hakikat âlemine bağlı olan ruhunun doyumunu ile ilgilenmemiştir. Bu nedenle ruhunun gıdası olacak nefesi ilk teklifte kabul etmemiştir. Çünkü Yunus'un buğday isteği hakikat ile arasında perde olmuştur. Yunus'un buğday istemesi, onun dünyaya olan düşkünlüğünü ve maddi arzularını gösterir. Ancak Hacı Bektaş Veli'nin onun arzularını manevi bir boyuta dönüştürmeye yönelik çabası, tasavvufi gelenekte nefsin ıslah edilmesi için gerekli bir durum olarak kabul edilir. Yunus, bu süreçten sonra kırk yıl süren bir hizmet yolculuğuna çıkar. Bu hizmet, nefsin arındırılması ve manevi olgunluğa ulaşılması yolunda önemli bir aşamadır. Çalışma ve emek verme, tasavvufi bir terbiyeyi temsil eder. Yunus, nefsinin ıslah etmek için zahmetli bir yolculuğa çıkar ve bu süreç sonunda hakikati fark eder.

Alevi sözlü geleneğine göre Âdem ile Havva cennette buğdayı yediklerinde çeşitli cezalara uğratılır. Âdem'e “Ömür boyu emek vermeden yemek bulama, yediğiniz buğday sizin geçimliğiniz olsun, çiftçilikle

uğraş” diye ceza verilir (Şahin, 2024, s. 213). Yunus da Âdem gibi buğdayda ısrar ettiğinden ruhsal doyuma ulaşmak için kırk yıl hizmete, çalışmaya ve emek vermeye tâbi tutulmuştur. Buğday, insanın dünya ile olan ilişkisini, toprağa ve emeğe olan bağına simgeler. Bu bağlamda, Yunus’un buğday istemesi onun fiziksel ve maddi dünyanın çekiciliğine kapıldığı, manevi ihtiyaçlarını henüz tam olarak fark etmediği bir durumun temsidir.

4.5. Yunus’un Nefsinin Kabul Etmediği Nefes

Yunus Emre’nin buğday isteğine karşılık üç defa derecesi artırılarak teklif edilen nefes, menkıbenin en önemli sembollerinden biridir. Hacı Bektaş Veli’nin, Yunus’a ısrarla nefes teklif etmesi, buğdayın geçici ve tükenecek bir geçimlik olmasından, Yunus’un ileriki süreçlerde yine kıtlık yaşama ihtimalinin ortaya çıkma olasılığından ve dünyaya meyil etmemesi gerektiğindendir. Bununla birlikte menkıbenin sonunda Yunus’un mücevher madenine ulaşarak ağzından inci ve cevher saçılması düşünüldüğünde Hacı Bektaş Veli’nin velayet gözü ile Yunus’taki bu madeni görmüş olması ve onun ruhunu uyandırmak, Yunus’un “Bir ben vardır bende, benden içeri” ifadesinde yer alan içindeki “Ben” ile tanıştırmak istemesindendir.

Yunus Emre’nin istediği buğday Yunus’u bir anlık rahata kavuşturacakken Hünkâr’ın teklif ettiği nefes Yunus’u ölmeden önce ölme makamına ulaştıracak bir seçenektir. Tatçı’nın da ifade ettiği gibi Yunus’a sunulan nefes ile Hz. İsa’ya verilen nefes arasında bir fark bulunmamaktadır. İkisi de kişiye ölüme karşı canlılığı sunmaktadır (2012, s. 43).

Tasavvufta velilerin nefesinde insanları etkilediğine inanılan manevi bir kuvvet olduğu kabul edilir. Ayrıca velilerin nefesi manen ölmüş olanları tekrar hayata kavuşturduğu için bu nefese Hz. İsa’nın ölüleri diriltmesine telmihen “dem-i İsa” denir. Bu nefese sahip olan evliya da “İsî-nefes” olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte ölüleri diriltten bu nefes İsrâfil’in sura üflediği nefese de benzetilmiştir (Uludağ, 2006, s. 522). Hacı Bektaş Veli’nin Yunus’a teklif ettiği nefes Yunus’a mürşitten doğma imkânı vermiştir. Fakat Yunus’un nefsi bu hâli anlamasına engel olmuştur ve Yunus nefisini ıslah ederek mürşitten doğmak için önce hizmete tâbi tutulmuş, sonra da himmete nail olmuştur.

Yunus’un ruhsal uyanışının önünde bir engel/perde olarak geçim sıkıntısı ve buna bağlı olarak buğday isteği şeytanın bir aldatmacası olarak düşünülebilir. Zira Kur’an-ı Kerim’de şeytanın insanın apaçık düşmanı olduğu vurgulanır (Kur’an-ı Kerim/II/268). Bu bağlamda şeytan insanın ruhsal tekâmülünü tamamlamasını istemez. Bu yüzden fakirlik ve açlıkla insanlara korku salan şeytan, Yunus’un nefese/cana ulaşmasını istemeyerek Yunus’a bir perde çekmiştir. Yunus bu perdeyi velilerin yardımı ile nefisini ıslah yoluna girerek sonunda yırtmıştır.

Hz. Âdem ile Havva’yı hakikat âleminde eden yasak meyve buğdayın menkıbede Yunus’u mürşidin nefesinden/himmetinden ettiği görülmektedir. Kur’an’ın Secde suresinin dokuzuncu ayetinde yer alan “Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi...” (Kur’an-ı Kerim/XXXII/9) ifadeleri dikkate alındığında insanın Hakk’ın ruhundan can bulduğu görülmektedir. İnsanın asıl varlığı Hakk’ın üflediği bu ruhtur. Şeytan bu ruhun uyanmaması için türlü bahanelerle insanı hakikatinden uzaklaştırır. Bu hakikate ulaşmak için insana üflenene ruhun/nefesin bedene hâkim olması gerekir. Bu hâkimiyet gerçekleştirildiğinde buğday yemeden önceki hâle yani cennet hâline dönlür. Bu cennet, Yunus’un deyimiyle insan-ı kâmiller için bir ev ile birkaç huriden oluşan cennet değil; (Tatçı, 2011, s. 525) Hakk’ın didarındır ve Hakk’ın üflediği ruhu uyandırmaktır. Bu nedenle Hacı Bektaş Veli, Yunus’u diri kılacak, Hakk’ın üflediği ruhla tanıştıracak bir hayat teklif etmektedir. Bir nevi teklif edilen nefes Yunus için yeni bir hayattır. Yunus’a sunulan bu yeni hayat Yunus’un kesretten vahdete ermesi amacıyla sunulmuştur. Zira Yunus, Hünkâr’ın alıcın her bir tanesine iki nefes verelim demesini ve alıcın çekirdeği başına on nefes verelim teklifini anlamsız bulur. Esasında bu teklifle Yunus’a getirdiğinden veya dergâha geldiği hâlden daha fazlası ve daha farklı bir hâl teklif edilmektedir. Alıcın tanesine ve alıcın çekirdeği tanesine nefes sunulması kesretten kurtulmak için bir fırsatken Yunus bu fırsatı değerlendiremez.

Tatçıya göre Hacı Bektaş Veli’nin, Yunus’a sunduğu ancak Yunus’un bilinç yetersizliğinden dolayı kabul edemediği nefes yani himmet bir manevi güçtür. Bu güç insanın kendini veya başkasını kemale erdirmek için kalbin bütün ruhani güçleriyle Allah’a yönelmesi anlamına gelir. Nefes bu manevi gücün harekete geçmesiyle insanın ruhsal kuvvetlerinin düğmesine basılmasından ibarettir (2012: 22). Yunus bu manevi gücü kaldıracak nefsi olgunlukta olmadığı için daha önce de ifade edildiği üzere himmete nail olmamış, hizmete tâbi tutulmuştur. Zira eskiler “Dede himmet; oğul hizmet” demişlerdir. Hünkâr’dan gelen himmeti idrak edemeyen Yunus, Tapduk Emre’nin tekkesine nefisini ıslah etmeye yönlendirilmiştir.

Ayrıca menkıbede görülüyor ki Yunus, başlangıçta, Hacı Bektaş Veli'nin teklif ettiği nefesi kabul etseydi esas noktayı gözden kaçırmış olacaktı. Çünkü doğrudan doğruya esas anlamı seçmek mümkün değildir, başka bir deyişle, Yunus, önce yanlış tercihte bulunarak başlamak zorundaydı. Çünkü gerçek anlama yanlıştan yola çıkılarak ulaşılır. Bu da deneyimleme/tecrübe etmeyi gerektirir. Bu durum göstermektedir ki tîne/tinsele giden yol tenden/tenselden geçer. Yani Yunus, öncelikle nefese karşı buğdayı seçerek gerçeği keşfetme ve hakikati bulma sürecinde deneyimleyerek öğrenmenin önemini göstermiştir (Şen, 2021, s. 146).

4.6. Yunus'un Nefs Yokuşunu Çıkması ve Geri Dönmesi

Hacı Bektaş Veli'nin teklif ettiği nefesi kabul etmeyen ve öküzüne taşıyabileceği kadar yüklenen buğdayı alan Yunus, henüz Hünkâr'ın manevi alanından ayrılmadan geç kalınmış bir farkındalık hâli yaşar. Bu farkındalığın gerçekleşme anı ve gerçekleştiği mekânın da birer sembolik anlam taşıdığı düşünülmektedir. Köyün aşağı tarafında bulunan hamamın öte yanındaki yokuşu çıkar çıkmaz yaptığı hatayı fark eden Yunus, geri dönüp Hünkâr'ın teklif ettiği nefesi talep eder. Fakat Yunus'a sunulan nefes kapısının anahtarı Tapduk'a verilmiştir.

Yunus'un dergâhtan aldığı dünyalıkla çıktığı yokuş, Yunus'un Hünkâr'la tanışana kadarki hayatının bir sembolüdür. Kıtık, zorluk ve yokuşlu bir hayat yaşayan Yunus bu kıtlık ve zorluktan kurtulduğunda yani yokuşu çıkıp her şeyin yoluna girdiği anda hakikatin farkına varır. Çünkü geçim kaygısı çeken Yunus, bu kaygı giderilene kadar kendisine sunulan nefesin hakikatini idrak edememiştir. Nefs-i emmare insanın maneviyat yolundaki yokuşudur. Maneviyatta yokuşun aşılması düzlüğe çıkılması bir mürşit tarafından sağlanır. Mürşit talibin yaşamını kolaylaştıran, zorlukları aşmasını sağlayan kişidir. Yunus, yokuşu çıkar çıkmaz yani dünyalık kaygısından kurtulur kurtulmaz gönlüne bir ilham gelir ve yaptığından yanlış olduğunu farkına varır. Mana âleminde Yunus'un içindeki hazinenin kilidini açması için Tapduk görevlendirilmiştir. Yunus içindeki cevhere ulaşmak için hakikatine yani ruhuna doğru bir yolculuk yapmak ve hazinenin anahtarını bulmak üzere Tapduk'un tekkesine gönderilir.

Karakoç'un yorumuna göre dağ/yokuş, yalnızlığı, düşünceyi, riyazet ve murakabeyi sembolize eder. Yunus'un dağdaki/yokuştaki pişmanlığı, içinde bulunduğu buhran, yokuştan tekrar dönüşü, bir ara Yunus'un Hacı Bektaş erenlerinin yolunu tutmaya yeltendiğini, iş isten geçtiğini anladığında Tapduk'un yoluna girdiğini göstermektedir (2013, s. 31).

Mehmet Demirci'ye göre Yunus'un yokuşu çıktıktan sonraki duyduğu pişmanlığın altında yatan sebeplerden biri dergâhın iç işleyişinde görülen nizam, âdap, erkân, zikirlerin ve ilahilerin etkilemiş olma olasılığıdır. Yunus, dergâhın bu atmosferinden etkilendiği için pişmanlık duymuş ve buğday yerine himmet/nefes istemek üzere geri dönmüştür. Yani Yunus'un dergâha geri dönmesine iç dünyasında ortaya çıkan değişiklik ve etkilene sebepleri olmuştur (2011, s. 153).

Kaplan'a göre Yunus kıtlıktan dolayı tarikate girmiştir. Yunus'un dergâhtan çıktığında "Ne iş etdüm, gafil oldum, imdi bu buğday bir nice günde dükenür" demesini manidar bulan Kaplan, Yunus'un geri dönmesinin sebebini nefesin kıymetini anlamasından ziyade müstakbel açlık korkusu olarak görmektedir (2009, s. 108).

Mustafa Özçelik, Kaplan'ın yukarıdaki yaklaşımını Yunus'un çıkarıcı bir insan tipi ile aynı çizgide değerlendirildiği için isabetli bir yorum olarak görmez. Özçelik'e göre Yunus dergâha eli boş gitmeyecek kadar ince bir ruh yüceliği taşıyan kişidir. Böyle bir kişinin açlık korkusu ile yokuştan geri dönmesinin söz konusu olamayacağını belirten yazar, metnin sembolik yorumunun dikkate alınarak Yunus'un sadece maddi anlamdaki açlık ile değil manevi/ruhsal anlamdaki açlık sebebi ile dergâha gittiğini ve yokuştan geri döndüğünü belirtmek gerektiği görüşündedir (2007, s. 50). Nefs-i emmare makamında buğday yani maddi çıkar için yola çıkan Yunus, Hacı Bektaş Veli'nin manevi alanına girdiğinde bedeni besleyecek çıkardan vazgeçip ruhu besleyecek bir uyanış yolunu idrak ederek nefsin çıkarıcılığından kurtulmuştur.

Yunus Emre'nin dergâhtan maddi yükü ayrıldıktan sonra bir aydınlanma yaşayarak maddi yükün vereceği gücün geçici, asıl olanın manevi yükün vereceği güç olduğunu anlamasıyla ikinci Yunus dönemi yani mürşitten doğum sürecine girmiş Yunus dönemi başlamıştır. Bu doğum sürecini sunduğu himmetle ve Yunus'a sağladığı uyanışla başlatan Hacı Bektaş Veli'dir. Manevi anlamda baba konumunda olan Hacı Bektaş Veli, Yunus'u gelişip kemale ereceği ve doğumunun gerçekleşeceği ruhsal rahme yani Tapduk'un dergâhına göndermiştir. Manevi anlamda Yunus Tapduk'un elinden ikinci doğumunu gerçekleştirecektir. Dergâhta yüklenen maddi yükü terk edip yani nefis-i emmareyi beslemeyi bırakarak manevi yükü taşımaya,

nefsini ıslah etmeye talip olan Yunus, irşat olmak ve kilidini açtırmak için mürşidi olan Tapduk Emre'ye gönderilir.

4.7. Yunus'un Mana Kilidinin Anahtarına Ulaşması

Yunus Emre dergâhtan yüklendiği maddi yükün asıl yük olmadığını, onu ölümsüzlüğe kavuşturacak gerçek yükün, erenlerin himmetiyle asıl varlığı olan ruhuna ulaşmak olduğunu fark ettiğinde kilidinin anahtarı mana âleminde Tapduk'a verilmiştir. Yunus kapalı olan gönül evinin kapılarını açacak anahtara ulaşmak için Tapduk'un dergâhına gitmiştir.

Bilindiği üzere kilit herhangi bir şeyi kapatmayı, gizlemeyi, örtmeyi sağlar. Ancak mana âleminde insanın ruhunun açık olması, ruhunun üzerine örtülmüş maddiyatın atılarak ruhtaki hazinenin görünür hâle gelmesi ve insanın bu şekilde hakikate ulaşması beklenir. Bununla birlikte kilidin değerli eşyaları koruma işlevi de göz ardı edilmemelidir. Yunus, kilidini ve içindeki mana hazinesini gerçek bir erenle karşılaşana kadar korumuştur. Hakk'ın üflemiş olduğu ruhu, gerçek erenlerle karşılaşana kadar şeytandan koruyan kilidin açılma zamanı gelmiştir. Ancak Yunus, bu zamanın geldiğinin farkında olamamıştır. Hacı Bektaş Veli'nin teklif ettiği nefesin açacağı kapıları idrak edemeyen Yunus, ruhsal uyanışa ulaşmak ve gerekli olan himmeti, hizmetle elde etmek için nefis terbiyesi yolculuğuna çıkmıştır.

Menkıbede geçen kilidin sembolü, Yunus Emre'nin bâtın âlemine kapalı olan ruhsal hâlidir. Yunus, gönül gözünün ve kapısının kilidini açmak ve nefsin terbiye etmek için mürebbisine doğru yola çıkar. Yunus, Hakk'ın ruhundan üflediği ve insanın hakikati olan ruhunu hakikat âlemine açmak için kırk yıl hizmette bulunur. Bir diğer ifadeyle Yunus dört kapı kırk makamın kilidini hizmet ederek açar, mana denizine dalar ve oradaki hazinelere malik olur.

4.8. Dede Himmet Oğul Hizmet: Hizmetten Himmete Giden Yol

Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına giden Yunus himmete/nefese layık görülmüştür. Erenlerin nazarından kaçmayan Yunus'un ruhsal temizliği ve ruhsal uyanış isteği, doğrudan himmete nail olmasının kapısını açmıştır. Fakat kendinden ve karşısındaki ereninin teklif ettiği nefesten bihaber olan Yunus, bu imkânı idrak ederek değerlendirememiştir. Gelenekte "Dede himmet; oğul hizmet" sözünün karşılığını yaşayan Yunus, menkıbeye göre himmet için hizmete gönderilmiş ve Tapduk'un dergâhına vardığında kırk yıl hizmette bulunmuştur. Kırk yılın sonunda himmetle buluşan Yunus'un gözünden perdeler kalkmış ve Yunus içindeki mücevher madenine ulaşmıştır.

Yunus Emre, Tapduk'un tekkesine vardığında dağdan odun getirmekle görevlendirilir. Kırk yıl boyunca tekkeye yaş ve eğri odun kesip taşımaz. Burada karşımıza çıkan üç sembol vardır. Bunlardan birincisi kırk sayısı, ikincisi yaş odun kesmemesi ve üçüncüsü eğri odun getirmemesidir. Bu sembollere yakından bakıldığında menkıbede verilmek istenilen mesajın daha açık bir şekilde anlaşılacağı düşünülmektedir.

Yunus'un tekkeye dağdan kırk yıl odun taşınması onun nefsi ile olan mücadelesini temsil etmektedir. Tasavvuf geleneğinde dağ, çöl, okyanus gibi mekânlar önemli metaforlar olarak kabul edilir. Bu mekânlar kişilerin algı dünyasını tek düze indirerek içsel odaklanmayı hızlandırır ve daha kolaylaştırır. Farklı uyarılarla karşılaşmayan kişi hem kalbî hem de beynî bir arınma sürecine girer. Bu şekilde farkındalık ve aydınlanma süreci başlamış olur. Hz. Musa'nın kavmini kırk yıl çölde dolaştırması, yine Hz. Musa'nın belli dönemlerde Tur Dağı'na çıkması, Hz. Muhammed'in Nur Dağı'na çıkıp Hira Mağarası'nda inzivaya çekilmesi gibi örneklerde görüldüğü üzere bu metaforlar içsel uyanış ve ruhun bedene hâkim kılınması için önemli ipuçları taşımaktadır. Bu anlamda Yunus'un kırk yıl dağdan odun getirerek hizmet etmesi aslında nefis dağına yöneldiğinin bir göstergesidir.

Birçok kültürde özel bir yere sahip olduğu bilinen kırk sayısı çeşitli sembolik ve formel kullanımlarla varlığını göstermiştir. Kırk sayısının matematiksel anlamının dışında formel olarak en gizemli ve mistik sayı olarak kabul edildiği de bilinmektedir (Akin, 2020, s. 9). Yunus'un kırk yıl hizmet etmesi kırk sayısının özellikle İslam geleneğinde hazırlanmayı, tamlığı, olgunluğu ve bereketi sembol etmesinden kaynaklanmaktadır (Schimmel, 2000, s. 265). Ayrıca Yunus manevi eğitimini tamamlamak için kırk yıl hizmet ederek beklemiştir. Bu bağlamda kırk sayısı bekleme ve hazırlanma sürecini de ihtiva etmektedir (Schimmel, 2000, s. 265-267). Buradaki kırk yıl hizmet gerçek anlamda kırk yıl mı sürmüştür yoksa kırk yıl ifadesi kesretten kinaye midir bilinmez. Fakat bu durum bilinmese dahi kırk sayısı Yunus'un olgunlaşma sürecine bir göndermedir. Kırk yıl ifadesine Alevi-Bektaşî inancında önemli bir yere sahip olan dört kapı kırk makam anlayışı bağlamında da yaklaşılabilir. Alevi-Bektaşî inancına göre şeriat, tarikat, marifet ve hakikat veya sırr-ı hakikat olarak dört kapı ve her kapının on makamı vardır. Kişinin bu makamları tamamlayarak son kapı

olan hakikat kapısına ulaşması ile Hak ile Hak olacağına inanılır. Yunus'un kırk yıl süren hizmeti kırk makamının geçilmesi olarak düşünülebilir.

Tasavvufta nefsin terbiyesi için talibin hizmet etmesi önemli bir manevi eğitim sürecidir. Alevi-Bektaşî geleneğinde de sürekli vurgulanan "Dede himmet; oğul hizmet" ifadesinin Yunus'ta karşılığını bulduğu söylenebilir. Yunus'un bu hizmet esnasında dağdan odun taşıması da önemli bir semboldür.

Yunus'un tekkeye eğri odun götürmemesi onun istikametini ve elif gibi dosdoğru olarak vahdete ermek istediğini göstermesi açısından da önemlidir. Yunus, sırat-ı müstakimde olduğunu daha hizmetinin başlangıcından itibaren göstermiştir. Yunus'un tekkeye eğri odun götürmemesi konusunda bizden farklı görüşler de mevcuttur. Karakoç'a göre Yunus'un tekkeye eğri odun götürmemesi Yunus'un Tapduk Emre yolunda çalıştığını, ona elverişli, sağlam, dört başı mamur müritler bulduğunun sembolüdür. Ayrıca Yunus bu kapıdan eğri bir şey giremez derken de Tapduk yoluna girenler hakkındaki düşüncesini göstermiş olur. Yunus, kırk yıl dağdan eğri odun getirmemekle daima ideal çizgiler peşinde koştuğunu, ideal bir dünyanın adamı olduğunu, reelde ideal çizgiler yakaladığını yansıtmaktadır (2013, s. 32).

Tatçı'ya göre menkıbede geçen düz odunların Allah'ın cemâl olan tecellilerinin, eğri odunlar ise celâlî olanlarını remzeder. Yunus celâlde cemâlî buluncaya kadar hizmetine devam etmiş ve eğri-doğru ayırımı yapmadan odun getirmeye başladığı andan itibaren tevhide ulaşmıştır (2012, s. 51-52). Yunus, kırk yıl gibi bir süreçte, uzun ve çetin imtihanlardan sonra düalist kategorilerden kurtulup herhangi bir ayırım yapmadan dergâha odun getirmeye başlayınca, birini ötekine tercih etmemek gibi evrensel ilkeye ulaştığını kanıtlamıştır (Şen, 2021, s. 141-142).

Zira kusur görenindir düsturunca Yunus, odunlardaki eğriliği görmemeye başlayınca gerçek manada kâmil olmuştur. Nitekim Allah'ın yarattığı her şey bir nizam içindedir ve en güzel hâlinindedir. Kişi, yaratılanda bir eksik görüyorsa burada noksanlık kişinin bakışındadır. Bu bakış değiştirilmeye başlandığında kâmil olma yolu açılır. Yunus, tasavvuf kültürünün bu düsturunu benimseyerek nazarındaki noksanlığı gidermiştir.

Özçelik'e göre Yunus'un Tapduk'un tekkesine doğru odunları getirmesi, Tapduk'a ve tekkeye olan saygısını ayrıca da içine girdiği âleme verdiği önemi, işinin, sözünün ve iç dünyasının düzgünlüğünü anlatır. Yani bir anlamda odun, Yunus'un ham benliğidir, terbiye edilmesi, düzeltilmesi gereken nefsidir. Yunus'un zahirdeki bu uğraşı hakikatte nefsin düzeltilmesinin bir sembolüdür. Yunus'un ormandaki odunlara vurduğu her bir darbe nefsinin hastalıklı hâllerinedir (2007, s. 54).

Odun insanın yaptığı işler ve gösterdiği davranışların yani amelinin bir sembolüdür. Bu açıdan menkıbede geçen oduna yaklaşıldığında şöyle bir yorumda bulunulabilir. Yunus, tekkeye gelmeden önceki yaşantısını temsil eden odunları yani bir nevi amellerindeki noksanlıkları eğip bükmeden dosdoğru olarak tekkeye taşımış ve bu eksiklikler tekkede kırılarak, parçalanarak ve yakılarak ortadan kaldırılmıştır. Yunus'un ormandan yaş odun getirmemesine iki açıdan yaklaşmak mümkündür. İlk olarak Yunus'un tekkeye geldikten sonraki davranışları, eksiklikleri mürşidi tarafından kontrol altına alınmış ve gerekli yerlerde müdahale edilmiştir. Bu sebeple Yunus'un tekke sonrası davranışlarını veya yapacağı eksikleri temsil eden yaş odunlar mürşit tarafından kontrol edilmekte ve düzeltilmektedir. Bu sebeple Yunus, şimdiki hâlindeki eksiklikleri değil, geçmişindeki eksiklikleri ortadan kaldırmak için hizmette bulunmaktadır. Yunus doğru odun parçası bile olsa nefis dağındaki kurumuş, canlılığını yitirmiş ağaçları temizlemiştir. Yunus'un mürşidi Tapduk Emre de Yunus'un nefis dağındaki yaş olan odunların dosdoğru yetişmesini sağlamıştır. İkinci yaklaşım olarak Yunus'un yaş odunlara dokunmaması tasavvuf erbabının dünya görüşüyle ve tabiat sevgisiyle açıklanabilir. Tasavvufta her varlık Hakk'ın yarattığı ve Hakk'ı zikreden unsur olarak kabul edilir. Ayrıca yaş odun canlı olması sebebi ile hiçbir canlıya zarar verilmemesi düsturunun da etkenlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Yunus'un Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına gitmesi ile başlayan manevi eğitim süreci Tapduk'un tekkesinde kırk yıl hizmetle son bulmuştur. Vakti saati geldiğinde mürşidinin telkini ile söylemeye başlayan Yunus gözlerindeki perdeleri kaldırmış ve mücevher madenine ulaşarak ruhsal varlığının bilincine ermiştir.

Sonuç

Muhtevasında manevi yolun yolcusuna çeşitli işaretler, dersler ve uyarılar sunan menkıbeler, yalnızca tarihsel gerçeklikleri değil, aynı zamanda olağanüstü olayları da sembolik bir dille aktaran anlatılardır. Bu nedenle menkıbelerin işlevlerini ve alt metninde ne anlatmak istediğini ortaya çıkarırken menkıbenin oluştuğu inanç dünyası içinde sembolik dilin analiz edilmesi oldukça önem arz etmektedir. Yunus Emre'nin Hacı Bektaş Veli'nin dergâhına gitmesiyle başlayan, manevi eğitim sürecini işleyen ve tarafımızca sembolik dil açısından çözümlenen menkıbe, günümüzde Alevi-Bektaşî inancı mensupları tarafından muhabbet ortamlarında ve cem ibadetlerinde nasihat olarak anlatılmaya devam etmektedir.

Menkıbelerin temel amacı, din büyüğünün yaşamını aktarmak ve onu yüceltmekten çok, din büyüğü etrafında bir araya gelen taliplerin insan-ı kâmil, eren veya veli olma yolundaki yaşadıkları ve gördükleri işaretlerle/remizlerle bu yolda olanlara yolun inceliklerini gösterip örnek model sunmaktır. Menkıbeler sadece sosyo-kültürel ve tarihsel anlamda incelendiğinde anlam dünyası daraltılmış, sembollerden arındırılmış, kuru birer anlatıya dönüşecektir. Fakat menkıbelerin sembollerle örülü bir yapısı olduğu göz önünde bulundurulduğunda ne denli önemli metinler olduğu görülecektir. Bu amaçla çalışmaya konu edilen, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Tapduk Emre üçgeninde geçen ve Yunus Emre'nin manevi olgunlaşma sürecini anlatan bu menkıbe, oluştuğu inanç dünyası da dikkate alınarak sembolik çözümlemeye tâbi tutulmuştur.

Yunus Emre'nin manevi yolculuğu, tasavvufî öğretilerin ve Alevi-Bektaşî inançlarının derinliklerine inen bir yolculuktur. Bu yolculuk, sadece bireysel bir içsel dönüşümün hikâyesi değil, aynı zamanda insanın ruhsal olgunlaşmaya ulaşmasındaki sembolik bir rehberdir. Menkıbeler aracılığıyla anlatılan bu süreç, farklı semboller ve metaforlarla bezenmiş bir anlatı sunmakta, her bir sembolün derinlikli bir anlam taşıması, Yunus Emre'nin manevi eğitim sürecinin, tasavvufî öğretilerle nasıl şekillendiğini gözler önüne sermektedir.

Yunus Emre'nin kırk yıl süren hizmeti, odun taşıma sembolizmi, doğru ve eğri odunların karşıtlığı gibi öğeler aslında insanın kendi nefsinin terbiye etme yolunda karşılaştığı zorlukları, olgunlaşma aşamalarını ve manevi gelişim sürecini simgeler. Bu semboller, sadece tasavvufî bir anlayışı değil, aynı zamanda Alevi-Bektaşî inancının temel yapı taşlarını da yansıtarak bu inancın evrensel değerler taşıyan bir yol haritası sunduğunu göstermektedir.

Menkıbelerde tarihsel gerçekliklerin ötesinde, sembolik bir dil kullandığı unutulmamalıdır. Bu semboller hem bireysel hem de toplumsal düzeyde insanlara ışık tutmakta, manevi yolculuklarını anlamalarına ve içsel huzura ulaşmalarına yardımcı olmaktadır. Çalışmada bu sembollerin Alevi-Bektaşî inançları çerçevesinde analiz edilmesi, bu inançların yol diliyle nasıl bir anlam kazandığını ve Yunus Emre'nin öğretilerinin bu bağlamda nasıl evrensel bir değer taşıdığını ortaya koymuştur.

Çalışmanın neticesinde Yunus Emre'nin manevi yolculuğu ve bu yolculukta geçtiği eğitim sürecinin, yaşanan yerin terki, kıtlık, alıç hediyesi, nefes, buğday, yokuş, öküz, eğri ve yaş odun getirilmemesi, odun getirilen dağ, kilit, anahtar gibi sembollerle anlatıldığına ulaşılmıştır. Bu menkıbede Yunus Emre'nin nefsinin ıslah yolculuğu anlatıldığı için kullanılan sembollerin de daha çok nefse, dünya malına, ruhsal uyanmaya ve aydınlanmaya işaret ettiği görülmüştür. Yani menkıbede kullanılan sembollerin menkıbenin ana amacına hizmet ettiği söylenebilir.

Sonuç olarak, Yunus Emre'nin hayatı ve öğretileri, bir arınma ve olgunlaşma sürecini simgeleyen derin bir yolculuktur. Bu yolculuk hem bireyin içsel dönüşümünü hem de toplumun manevi anlamda yükselmesini hedefler. Menkıbelerdeki sembolik anlatımlar, tasavvufî bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, Hakk'a ulaşma yoluna giren insanların karşılaştığı manevi engellerin nasıl aşılabacağına dair bir rehber sunmaktadır. Yunus Emre'nin öğretilerinin ve bu öğretilerdeki sembollerinin, bugünün dünyasında da manevi bir yolculuk yapmak isteyenler için önemli bir kılavuz olmaya devam edeceği söylenebilir.

Alevilik ve Bektaşîliğin üzerine yükseldiği temel noktaların daha iyi ve doğru anlaşılması için bu alanda yapılan çalışmalarda Alevi-Bektaşîliğin geleneksel inanç yapısının ve bu inanç yapısı içinde şekillenmiş olan yol dilinin dikkate alınması önerilmektedir. Zira her inanç kendi yol diline sahiptir ve kendini bu yol dili ile ifade etmektedir.

Kaynakça

- Akın, B. (2017). *Dişarbakır yöresi Alevi ocakları: Tarih, inanç ve gelenek*. (Tez No. 470419) [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Akın, B. (2020). *Mitten tasavvufa Alevi ritüellerinin sır dili kırklar*. Kitapevi.
- Barnard, A. (2014). *Simgesel düşüncecinin doğuşu*. (Doğan, M. Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Bobaroğlu, M. (2012). *Simgesel düşünme*. Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları.
- Demirci, M. (2011). *Tarihî-tasavvufî menkıbeler ve yorumları*. Nefes Yayınları.
- Duran, H. (2014). *Velayetnâme*. TDV Yayınları.
- Eliade, M. (2018). *İmgeler ve simgeler*. (Kılıçbay, M. A. Çev.). Doğubatı Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (1985). *100 soruda tasavvuf*. Gerçek Yayınevi.
- Güzel, A. (2014). *Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı el kitabı*. Akçağ Yayınları.
- Karakoç, S. (2013). *Yunus Emre*. Diriliş Yayınları.
- Kılıç, M. E. (2017). *Tasavvufa giriş*. Sufi Kitap.
- Mukaddem, A. R. (2013). Anadolu abdalının kökenini araştırırken İran ve Mavera'ün-nehir'de menakıbhanlar ve menakıbhanlık geleneği. Bekki, S. (Ed.). *Uluslararası Bozkuşun Teşenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*. (Cilt 2, 605-617). Ahi Evran Üniversitesi Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2010). *Kültür tarihi kaynağı olarak menakıbnameler*. TTK Yayınları.
- Ögke, A. (2007). *Elmalı erenlerinde mana dili*. Elmalı Belediyesi Yayınları.
- Özçelik, M. (2007). *Bizim Yunus*. Odunpazarı Belediyesi Yayınları.
- Schimmel, A. (2000). *Sayıların gizemi*. (Küpüşoğlu, M. Çev.). Kabalıcı.
- Şahin, M. (2024). *Modern hayata geçiş sürecinde Alevi mitolojisi*. (Tez No. 891991) [Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Şen, C. (2021). Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli arasında geçen menkıbeye psikanalitik bir yaklaşım. *DEÜİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı*, 131-147.
- Tatçı, M. (2012). *İşitin ey yârenler Yunus Emre yorumları*. Kapı Yayınları.
- Tatçı, M. (2011). *Yunus Emre dîvân-ı ilâbîyât*. Kapı Yayınları.
- Uludağ, S. (2006). Nefes. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 32, 522) içinde. TDV Yayınları.
- URL-1, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Yar.3>. Son Erişim Tarihi: 02.02.2025
- URL-2, <https://acikkuran.com/bakara-suresi/268-ayet-meali>. Son Erişim Tarihi: 02.02.2025
- URL-3, <https://acikkuran.com/32/27> Son Erişim Tarihi: 02.02.2025
- Yılmaz, S. (2011). *Mesnevî'de geçen hayvan metaforlarının tasavvufî yorumu*. (Tez No. 279040) [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

ANALYSIS OF YUNUS EMRE'S TRANSFORMATION PROCESS FROM WHEAT TO BREATH IN TERMS OF SYMBOLIC LANGUAGE

(Extended Summary)

The stories of religious figures, their miracles, and the events they experienced-whether ordinary or extraordinary-are types of narratives woven with symbolic language. In order to reach the underlying meaning of these works, it is an important step to analyze and decode the symbols within the text. Therefore, this study analyzes the spiritual journey of Yunus Emre, which is still recited in the gatherings (muhabbets) and ritual prayers (cem) of Alevi-Bektaşî believers, focusing on symbols, in the context of the triad of Hacı Bektaş, Yunus Emre, and Tapduk Emre.

When the menkıbes (anecdotes) are carefully examined, it is observed that they often deviate from ordinary life due to the inclusion of supernatural and supra-human elements. In this sense, menkıbes are texts woven with various symbols, metaphors, allusions, and allegories. Therefore, to reach the true meaning they carry, it is necessary to decode the symbolic meanings contained within the text. Since symbols are societal, cultural, and consensual signs, it is crucial to understand the tradition in which the symbols are constructed. This is because different figures, objects, signs, and words may have different meanings in various cultures and societies. In this context, it is believed that decoding the menkıbe should be done by considering the belief system and language of the environment in which the menkıbe was formed and preserved. The aim of this study is to examine how Yunus Emre's spiritual journey and the symbols involved in this journey gain meaning within the framework of Alevi-Bektaşî beliefs, and to reveal, through symbolic analysis, how the symbols and metaphors mentioned in the menkıbe symbolize Yunus Emre's process of purifying his soul.

Menkıbes are narratives with a heavy didactic aspect. However, the message conveyed in menkıbes is presented in a symbolic language, making it implicit. Understanding this implicit message requires the decoding of symbols, and thus these types of narratives expect the audience to be familiar with the narrative language. It is believed that this study will offer a different perspective and methodology for decoding menkıbes formed within the Alevi-Bektaşî belief world. In this study, the menkıbe describing Yunus Emre's spiritual journey is analyzed symbolically, through the lens of the Alevi-Bektaşî belief system. The symbols, metaphors, and signs in the menkıbe are analyzed based on the Alevi-Bektaşî belief system. The method of textual analysis is employed in this analysis. The analysis focuses on the symbols that are believed to carry symbolic value in the menkıbe. During the decoding process, care has been taken to avoid stepping outside the meanings that the symbols have acquired within the text. Additionally, the symbolic meaning of the symbols is interpreted with reference to the Alevi-Bektaşî belief system's spiritual language.

The core problem of this study is to accurately analyze and reveal the symbolic meanings of Yunus Emre's spiritual journey and how these meanings take shape within the Alevi-Bektaşî belief world. The symbols in the menkıbe transcend historical realities and carry mystical and deep meanings. These symbols represent Yunus Emre's inner transformation and spiritual maturation process, while also pointing to the fundamental principles of the Alevi-Bektaşî belief system. The study aims to develop a more comprehensive understanding of what Yunus Emre's spiritual journey means by revealing the connections between these symbols.

As a finding of this study, various symbols and metaphors encountered by Yunus Emre during his spiritual journey have been identified. Among these symbols are: going to the lodge of Hacı Bektaş Veli, famine, ox, gift of hawthorn, wheat, breath, hill, lock, key, forty years of service, carrying wood, straight and crooked woods, and others. Each symbol represents Yunus Emre's inner transformation, his efforts to purify his soul, and his process of spiritual maturation. Yunus Emre's encounter with famine in his region and his temporary departure from the place to ask for wheat can be seen as two symbolically significant events. Yunus Emre's departure from his place due to the famine and his journey toward Hacı Bektaş can be viewed as a symbolic expression of Yunus's inner world. Since Yunus is unable to reach the true sustenance of his spirit, he experiences an inner famine. Realizing this situation in the body, Yunus sets off toward the guide who will nourish his spirit. According to the findings, wheat can be interpreted as worldly matters that hinder spiritual knowledge and maturity, while the breath of the guide opens the doors of the spiritual realm and awakens the seeker to a new level of life. The hill represents the awakening of the human mind and reaching a state of awareness. Additionally, Yunus Emre's forty years of ser-

vice is a symbol of the forty stages of spiritual purification in the Alevi-Bektaşî belief system, representing the journey of purging the soul and attaining perfection. Similarly, carrying wood symbolizes one's deeds and the need to correct them. The straight wood symbolizes the correct path, while the crooked wood represents mistakes and wrongdoings. Yunus Emre's rejection of wet and crooked woods while carrying them to the lodge reflects his desire for inner purification and the pursuit of the right path. Another symbol in the menkıbe, the lock, is understood to represent the obstacle placed on the chest (the heart) where the divine essence resides, while the key is the symbol of the guide who will open this obstacle.

In the menkıbe, alongside belief-related elements such as the semah (a traditional dance), the training of dervishes, and the importance of the guide, there are also socio-cultural symbols reflecting the characteristic traits of the people of Anatolia, such as the idea of not going to a place empty-handed. Furthermore, the menkıbe highlights the role of lodges not only as centers of education and belief but also as places that help the poor and those in need.

The symbols in the menkıbe represent each stage of Yunus Emre's inner journey while also serving as symbols of the processes of purifying the soul, advancing on the correct path, and spiritual maturation within the Alevi-Bektaşî belief system. These symbols aim not only at the spiritual development of individuals but also at the collective spiritual elevation of society. Yunus Emre's life and teachings narrate a process of purification and maturation, and each stage of this process is expressed through symbolic language. The primary theme of the menkıbe, the purification of the soul, is closely related to symbolic elements such as awakening of the soul, spiritual development, moving from multiplicity to unity, progressing from incompleteness to completeness, and liberation from deficiencies. It has been concluded that the symbolic elements used in the menkıbe are in harmony with the primary theme of the text, and interpreting the symbols without diverging from the main theme is crucial for a correct understanding.

In conclusion, this study reveals the symbolic language of Yunus Emre's spiritual journey and its profound meanings within the Alevi-Bektaşî belief system while emphasizing how these symbols serve as guides both individually and collectively. It also shows that Yunus Emre's teachings, symbols, and spiritual journey carry universal value. These teachings offer profound guidance not only for the Alevi-Bektaşî belief system but also for all of humanity, providing a light that calls for a spiritual awakening. The study concludes that understanding the symbols in the menkıbe correctly is a key to spiritual transformation, both on an individual and societal level.

Makale Bilgisi / Article Information

Atıf/Cite as

Şahin, M. (2025). Yunus Emre'nin buğdaydan nefese yönelme sürecinin sembolik dil açısından çözümlenmesi. *SÜREK Alevilik – Bektaşilik ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4, 87-102.

Şahin, M. (2025). Analyzing Yunus Emre's process of turning from wheat to breath in terms of symbolic language. *SUREK Journal of Alevism – Bektasism and Cultural Studies*, 4, 87-102.

Yazar / Author

Mehmet ŞAHİN

Dr., Bağımsız Araştırmacı

PhD, Independent Researcher

mehmetsahin6025@gmail.com, 0000- 0001-9925-5625

Geliş Tarihi / Received

02 Şubat / February 2025

Kabul Tarihi / Accepted

28 Haziran / June 2025

Yayın Tarihi / Published

30 Haziran / June 2025

Yayın Sezonu/Pub Date Season

Haziran / June

Sayı / Issue

4

Sayfa / Pages

87-102

Makale Türü / Article Types

Araştırma Makalesi / Research Article

Kapsam / Scope

Sosyal ve Beşerî Bilimler / Social and Humanitarian Sciences

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Ethical Statement

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem ve iThenticate programı tarafından incelenerek intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları / Contribution Rates of Authors to the Article

Makale tek yazarlıdır. / The article is single authored.

Çıkar Beyanı / Declaration of Interest

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. / There is no conflict of interest in the preparation of the article.

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & License

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı / Published by

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü / Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Hacı Bektaş Veli Research and Application Institute.